KRUNO PRIJATELJ

UZ PONZONIJEVE SLIKE U ŠIBENSKOJ CRKVI SV. FRANE

U šibenskoj crkvi sv. Franje nalaze se, kako sam u par navrata pisao, tri oltarska pale dalmatinskog baroknog slikara Mateja Ponzonija, hrvatski zvanog i »Pončun«, rodom iz Raba: »Sv. Jerolim i sv. Franjo«, »Sv. Klara i sv. Ante« i »Sv. Stjepan i sv. Augustin«. Sa stilskom analizom, koja ta platna bez ikakove sumnje pridaje Ponzoniju, u skladu je i arhivski podatak, koji je u svom rukopisu o toj šibenskoj crkvi zabilježio K. Stošić, da je šibenski samostan sv. Franje platio autoru 100 dukata u vrijednosti od 620 mletačkih lira za dvije nove slike sa likovima sv. Jerolima i Franje, odnosno sv. Klare i Ante za dva nova oltara, koje su slike stigle u Šibenik posebnom lađom iz Splita. Kako i treća od spomenutih pala, tj. ona sa sv. Stjepanom i Augustinom, ima vrlo slične stilske crte, to je po svoj prilici i ona nastala negdje u isto vrijeme. Sve su tri slike na raskošno izrezbarenim drvenim polihromnim oltarima, koji u između 1635 i 1643 za tu crkvu izrađeni u mletačkoj radionici Isepa Ridolfija, a po modelima šibenskog drvorezbara veronskog porijekla Jerolima Mondella, koji je bio 1624. izrezbario također i drvenu propovijedaonicu šibenske katedrale sa reljefima evanđelista.[1]

Kako smo u svojim radovima o Ponzoniju spominjali, ova tri umjetnikova šibenska platna imaju sličnu kompozicionu shemu: po dva sveca postavljena su na svakoj u patetičnim baroknim pozama jedan nasuprot drugome, dok na gornjem dijelu prve pale skupina anđela podržava uklopljenu stariju Bogorodičinu sliku, na drugoj grupi anđelčića okružuje lik Boga Oca, dok na trećoj Bog Otac praćen anđelima nosi na pali od istog Ponzonija naslikanu sliku sa prikazom »Ecce Homo«.

[1] O šibenskim Ponzonijevim slikama sam pisao u studiji Dalmatinski opus slikara Mateja Ponzonija, Hrvatsko kolo, III, Zagreb 1950, br. 2, str. 269–276, te u radu Arhitekt Ivan Skoko i domaći majstori šibenskog baroka, Zbornik zaštite spomenika kulture III, Beograd 1953, str. 116–117. O cjelokupnom Ponzonijevom djelu pišem u opširnoj radnji »Le opere di Matteo Ponzoni in Dalmazia«, koja se nalazi u štampi u časopisu »Arte veneta«.

Na ovim su trima šibenskim Ponzonijevim slikama najljepši pojedini likovi svetaca: poklekli staračkl sv. Jerolim u stavu molitve u crvenovioletnoj moceti, izražajni sv. Franjo neobično živoga pogleda u ekstatičnoj pozi, sv. Antun u neobičnom ikonografskom obliku sa bradom i crtama lica zrelog muškarca, sv. Klara sa monstrancom u stavu ponizne molitve, sv. Augustin u raskošnom zlatnom biskupskom pluvijalu i mitri, te, najljepši među njima, mladenački sv. Stjepan profinjenih crta i intenzivna pogleda uprtog put neba. Svi ovi likovi okarakterizirani su za Ponzonija tipičnim realizmom, koji se često javlja kod ovog umjetnika u čijim radovima neke glave imaju vjernost portreta.

Dok nagruvane kompozicije na gornjem dijelu svake od tih pala odaju izvjesnu provincijsku crtu, u stilu svake može se nazrijeti tipičan i na neki način originalan Ponzonijev način osjenjivanja inkarnata i tkanina, koji je Pallucchini duhovito nazvao »fraseggio pittorico della macchia«, kao i njegova karakteristična kolorističkа skala sa predominacijom crvenoljubičastih, plavkastih, sivozelenih i smeđih površina. Odjeci Palme Mlađega, dominantnog slikara te generacije, i Sante Perande, Ponzonijeva vjerojatnog učitelja i kasnijeg saradnika, kao i drugi utjecajni elementi, koje smo razradili u našim analizama umjetnikova djela, prisutni su i na ova tri platna.

Kao što je jasno iz iznesenog podatka, Ponzoni je šibenske pale naslikao u Splitu, gdje se bio naselio između 1633. i 1635. na poziv svog brata splitskog nadbiskupa i gdje je ostao nepuni decenij slikajući niz crkvenih slika za razna dalmatinska mjesta.

Danas, kad je novim otkrićima nepoznatih Ponzonijevih radova u Italiji i studijama N. Ivanoffa, L. Menegazzija i R. Pallucchinija – u okviru općeg obnovljenog interesa i djelomične revalorizacije mletačkog Seicenta – Ponzonijevo djelo novi predmet interesiranja, studija, a donekle i novog vrednovanja, ova šibenska djela našeg umjetnika, koji se u Rabu rodio oko 1586., u Veneciji školovao, u tom gradu i diljem Veneta i Friulija aktivno djelovao do dolaska u Dalmaciju, te, ponovno, nakon svog povratka na lagune, dobivaju novo i veće značenje. Mimogred spominjemo, da je ta kasna Ponzonijeva aktivnost danas još prilično nejasna, jer se Ponzoni 1663. spominje u Veneciji kao živ uz atribut »Pittor vecchio e classico«, iz čega se može zaključiti, da je živio skoro 80 godina.[2]

Kako su najbolja poznata Ponzonijeva djela tj. dvije velike kompozicije u Trevisu, datirana 1629., te budući se i ostali njegovi neki značajniji radovi mogu datirati negdje u to doba pred odlazak u Dalmaciju, to se ove šibenske slike nadovezuju po datumu postanka na tu najljepšu

[2] Novije strane studije o Ponzoniju su: N. Ivanoff, Su Matteo Ponzone e Girolamo Pillotto, Arte figurativa antica e moderna 1959, 4, str. 21–23; Isti, Un ignoto fregio del Seicento sui fasti di Tommaso Mocenigo, Arte veneta XIX, Venezia 1965, str. 157–161; Menegazzi, Due dipinti di Matteo Ponzone, Emporium 1960. 7, str. 18–21; R. Pallucchini, Contributi alla pittura veneziana del Seicento, Arte veneta XVI, Venezia 1962, str. 125–126. Ponzonijeva slika »Poklon mudraca« iz Trevisa je bila izložena na velikoj izložbi mletačkog slikarstva XVII st. u Veneciji 1959. (v. P. Zampetti, La pittura del Seicento a Venezia, katalog izložbe, Venezia 1962, str. 125–126).

umjetnikovu fazu, te se s jedne strane nekim svojim kvalitetama sa njom i stilski povezuju, dok s druge strane uporedo pokazuju i neke uočljive elemente provincijalizacije, koja će u kasnijim nekim radovima kod nas postati još mnogo očitija.

Ne želeći se opet vraćati na još detaljniju analizu ovih slika, želimo u ovom izdanju posvećenom umjetničkom blagu šibenskog samostana sv. Franje reproducirati još jedno Ponzonijevo djelo u Splitu, koje je s jednom od ovih slika u najužoj vezi. To je platno sa likom sv. Jerolima, koje je pred par godina Konzervatorski zavod za Dalmaciju u Splitu restaurirao i posudio na izlaganje splitskoj Galeriji umjetnina.

Na tamnom zelenomaslinastom fondu kleči sv. Jerolim u bijeloj albi sa zlatnom čipkom i u crvenoj moceti. Ispod albe izlazi mu duga crvena kardinalska haljina. Svetac je prikazan u stavu molitve, raširenih ruku i pogleda uprta put neba. Oči su mu izražajne, brada i kovrčaste kose su mu razbarušene i sijede. Pred svecem kleči dječak sa knjigom u ruci starmalog izraza, odjeven u kratku žutu nabranu odjeću sa prebačenim crvenim plaštem, crnomanjast i kratko podrezane kose. Na crnim je čarapama navukao smeđe papuče. U desnom donjem uglu slike je lav, uobičajeni platilac dalmatinskog crkvenog naučitelja.[3]

Osnovni je koloristički kontrast na slici između crvenila svježe slikane svečeve mocete i njegove duge haljine, te dječakova plašta s jedne strane, a žutila dječakove odjeće s druge. Igre chiaroscura naročito se ističu u suprotnostima između osvjetljenih glava i tamne pozadine, a na inkarnatu i tkaninama ističu se titrave mrlje osvjetljenih i tamnih površina.

Ako uporedimo ovu sliku sa donjim desnim dijelom spomenute Ponzonijeve šibenske pale »Sv. Jerolim i sv. Franjo«, na kome je prikazan dalmatinski svetac sa svojim pratiocem, vidimo, da je kompozicija jedne i druge slike identična, a da jedino u koloritu ima nekih sasma malih varijanta. Na splitskom je platnu svečeva alba sivkasta sa zlatnom čipkom, donja mu je haljina crvena kao moceta, a dječak ima tamni pojas i crne čarape, dok su na šibenskoj slici svečeva alba izrazito siva i bez čipke, duga donja haljina bijela, a dječak ima zeleni pojas i zelenomaslinaste čarape. Manjih razlika ima i u koloritu pozadine. Ove diskretne varijacije su nam dokaz, da se ne radi o kopiji, već o umjetnikovoj slobodnoj varijanti vlastite kompozicije sa čime se – a to je najvažnije – slažu stilske crte, slikarska obrada i kvalitet slike. Kako ova slika po svoj prilici (kao i mnoge druge slike koje je don Frano Bulić bio sakupio u splitskom Arheološkom muzeju i Konzervatorskom zavodu) potječe iz neke splitske nepoznate crkve, a znamo k tome, da je Ponzoni u Splitu slikao šibensku palu i tu boravio niz godina, to je po svoj prilici neki splitski donator, vidjevši kod Ponzonija šibensku oltarsku sliku iz god. 1638., naručio kod umjetnika samo taj njen fragment kao samo-

[3] Napominjemo, da se sličan lik dječaka javlja i na Ponzonijevoj slici »Poklon mudraca« u Trevisu.

stalnu sliku. Da se radi o kopiji, bio bi drugi rukopis, a ne bi, kako smo naglasili, ni postojale one razlike koje smo nabrojili, jer kopist obično »doslovno« kopira svoj model.

Sa palom »Sv. Jerolim sv. Franjo« ima veze još jedna slika koja se nalazi u istom šibenskom samostanu sv. Franje. To je mala oštećena izblijedjela slika sa glavom sv. Franje sa tužnim izrazom lica, koja glava jako podsjeća na glavu asiškog sveca na već opisanoj šibenskoj pali iako ima drukčiju impostaciju i kompozicionu shemu. Svečeva fizionomija, gama smeđih i maslinastih tonaliteta, zakrvavljene oči, modelacija nosa i ustiju, kao i uho, poredbeni su elementi, koje opravdavaju mogućnost, da bi i ova slika bila djelo našeg umjetnika.

Iako se ne radi o djelima većeg značenja, ove slike povećavaju Ponzonijev dalmatinski katalog i upotpunjuju sliku aktivnosti u domovini ovog našeg majstora, koji je, premda ne spada u korifeje svoga vremena, znao osjetiti slikarsku problematiku svoje epohe i unijeti u svoje radove neke lične akcente. Sa radošću možemo konstatirati, da Ponzoni, koga je Kavanjin nazivao »Ponču pengač glasoviti«, a čijim sam se djelima bavio već od pred dvadesetak godina kada je bio prilično zaboravljen, sve više dobiva svoje zasluženo makar diskretno mjesto u slikarstvu Seicenta na lagunama, a ujedno na posebni način učvršćuje sve više svoj položaj u skromnim okvirima historije barokne umjetnosti u Dalmaciji.

NOTE SUR LES TABLEAUX DE MATTEO PONZONI DANS L'ÉGLISE ST. FRANÇOIS DE ŠIBENIK

Résumé

Dans l'étude présente l' auteur réanalyse trois images d'autel »Saint Jérôme et Saint François«, »Sainte Claire et Sainte Antoine« et »Saint Etienne et Saint Augustin« exécutées par le peintre Matej Ponzoni originaire de Rab (vivant 1586 – après 1663). Pour les deux premières images on a trouvé des documents d'où il provient qu'elles ont été peintes à Split en 1638.

Après une courte analyse de ces images et une récapitulation de nouvelles études qui ont paru ces dernières années en Italie et qui ont été consacrées à Ponzoni, l'auteur publie et analyse l'image de Split »Saint Jérome« qui représente une propre rélique du peintre concernant ce grand père d'Eglise provenant de Dalmatie, en la comparant avec les premières des images mentionnées et il constate que le peintre a apporté dans cet image quelques nouveautés de coloris.

A la fin de son article, l'auteur propose une attribution à Ponzoni de la petite image à tête de Saint François qui se trouve dans le couvent des Franciscains de Šibenik, et qui a maints points communs avec la figure de ce saint sur l'image connue de Ponzoni représentant le même saint.

Sl. 1 – Matej Ponzoni, sv. Jerolim i sv. Franjo (Šibenik, crkva sv. Frane)

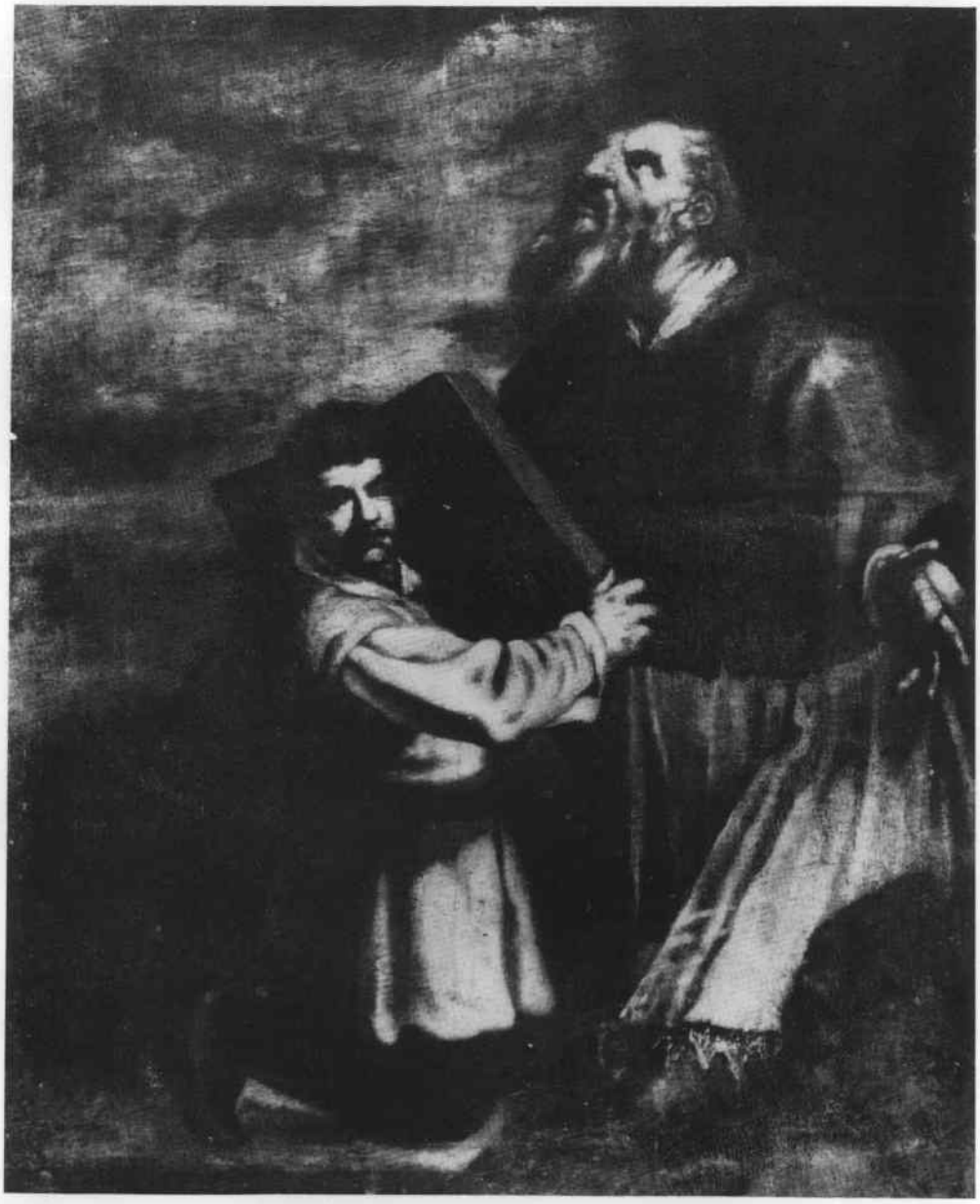
Sl. 2 – Matej Ponzoni, sv. Klara i sv. Ante (Šibenik, crkva sv. Franje)

Sl. 3 – Matej Ponzoni, sv. Stjepan i sv. Augustin (Sibenik, crkva sv. Franje)

Sl. 4 – Matej Ponzoni, Sv. Jerolim i sv. Franjo, detalj (Sibenik, crkva sv. Franje)

Sl. 5 – Matej Ponzoni, sv. Jerolim (Split, Galerija umjetnina)

Sl. 6 – Matej Ponzoni(?), Sv. Franjo (Šibenik, Samostan sv. Franje)